

MDH DAVLARIDA INKLYUZIV TA'LIM

Sattorova Mohira Aminqulovna

ATMU pedagogika kafedrası dotsenti

Ergasheva Fayoz Bahodir qizi

ATMU Defektologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida inklyuziv ta'limning rivojlanish jarayonlari, bu borada amalga oshirilayotgan islohotlar va erishilayotgan natijalar tahlil qilingan. Litva, Armaniston, Ozarbayjon, Qirg'iziston va Qozog'iston misolida maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim tizimiga integratsiyalash tajribalari, qonunchilik asoslari hamda pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, MDH davlatlari, integratsiya, maxsus ehtiyojli bolalar, defektolog.

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim dunyo ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, har bir bolaning ta'lim olish huquqini ta'minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarni umumta'lim muassasalariga jalb etish, ularga teng imkoniyatlar yaratish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. MDH davlatlarida ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, maxsus ehtiyojli bolalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qonunlar qabul qilinib, ta'lim muassasalarida zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda. Litva, Armaniston, Ozarbayjon, Qirg'iziston va Qozog'iston kabi davlatlarda inklyuziv ta'limni joriy etish va takomillashtirish bo'yicha muhim tajribalar to'plangan. Mazkur maqolada ushbu mamlakatlarda inklyuziv ta'limning rivojlanish tendensiyalari, erishilgan yutuqlar hamda mavjud tajribalar tahlil qilinadi. Bu esa O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Litvada 1992-yil Maorif vazirining tashabbusi bilan maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim tizimiga integratsiyalash modeli ishlab chiqilishiga tayyorgarlik ishlari boshlandi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun xorijiy va litvalik Vilnyus universitetining maxsus pedagogika laboratoriyasi qoshida bu tizim tashabbuskorlaridan xodimlar, bolalar, psixiatrlar, psixologlar, logopedlar va pedagog-defektologlardan iborat mutaxassislar guruhi tuzildi. Bu guruh tomonidan "Maxsus ta'lim tizimining loyihasi" nomi bilan integrasion ta'lim tizimining boshlang'ich loyixasi ishlab chiqildi. 1993-yilda

Litva Madaniyat va maorif vazirligi tomonidan “Maxsus ehtiyojli bolalarga umumta’lim muassasalariga yordam berish (imkoniyatlari) tartibi to’g’risida”gi

Qonuni tasdiqlandi. Armaniston Barcha MDX mamlakatlaridagidek Armanistonda ham xar bir shaxsni jamiyatda ta’lim olish huquqiga ega ekanligini va uni ijtimoiy kelib chiqishi, jismoniy xolatidan qat’iy nazar ta’lim olish huquqi ta’minlangan. Shu bois oxirgi 10 yil ichida Armanistonda ijtimoiy ximoyaga muhtoj, kam ta’minlangan oilalar farzandlari, yetim bolalar, imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy qo’llashga, ta’lim olish masalasiga katta e’tibor berilmoqda. Shuningdek inklyuziv ta’lim tizimini shakllantirish va rivojlaitirishga oid dastlabki ishlar olib borilmoqda. Qo’shimcha yordam ko’rsatuvchi xodimlar va yordamchi xizmatlarni jalb qilish uchun inklyuziv

ta’limni moliyalashtirish masalasi davlat tomonidan ma’qullanib, 2006-yilda inklyuziv maktablarga qo’shimcha mablag’ ajratildi. Armanistonda 49 ta inklyuziv maktab mavjud bo’lib. 700 nafar jismoniy, aqliy va ijtimoiy muammosi bo’lgan bolalar ta’lim oladilar. Bu maktablar inklyuziv ta’lim jarayonini rivojlantirish va kengaytirish uchun resurs bo’lib xizmat qiladi.

Ozərbayjon Ozərbayjonda 1998-yilda ”Bolalar huquqlari to’g’risida”gi

Konvensiya ratifikasiya qilindi va 2001-yilda esa ”Maxsus ta’lim to’g’risida”gi Qonun qabul qilindi. 2002-yilga kelib inklyuziv ta’lim borasidagi loyihalar faoliyati yuzasidan 10 dan ortiq qonuniy hujjatlar va loyihalar ishlab chiqildi. Inklyuziv ta’limni rivojlantirishining Milliy dastur rejasi ikki qismdan iborat bo’lib, 1-qismi inklyuziv ta’lim borasidagi loyihalar faoliyatiga oid bo’lib, 2-qismini inklyuziv ta’lim moddiy-texnik asosini yaxshilash masalalari tashkil qiladi. U. T. Mikailova (NNT «Ta’limda innovasiyalar markazi» rahbari) ning bergan ma’lumotlariga ko’ra, Ozərbayjonda bugungi kunga qadar 100 dan ortiq maxsus ehtiyojli bolalar 14 ta maktabgacha ta’lim, 14 ta boshlang’ich ta’lim

muassasalarida inklyuziv ta’lim sharoitida uqitilmoqda. Inklyuziv ta’lim tizimini joriy qilish borasida qushni hamdo’stlik davlatlarida xam ko’zga ko’rinarli ishlar amalga oshirilayotganligi tahlil qilindi:

Qirg’izistonda inklyuziv ta’limning rivoji davlat qaramog’idagi maktablar va nodavlat ta’lim muassasalari bazasida bo’ldi. Mutaxassislar tomonidan umumta’lim muassasalariga ta’lim olishga imkoniyati mavjud bo’lgan bolalar qabul qilinib o’qitila boshlandi. Qirgizistonda bu borada o’qituvchilar, ota-onalar, vazirlik xodimlari va Respublika bo’yicha tegishli vakillar ishtirokidagi 3 ta yirik seminar, konferensiya o’tkazildi. Qozog’istonda 2003-yilda «Maxsus ehtiyojli bolalarni korreksion-ijtimoiy va tibbiy-pedagogik qo’llab-quvvatlash haqida»gi Qonun qabul qilindi. Bu

qonun asosida maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya berish, korreksion pedagogik ish olib borish maqsadida reabilitasion

markazlar, psixologik-pedagogik korreksiya xonalari, maxsus maktab va maktabgacha ta'lim muassasalari qoshida opiska muddatli (sinflar) guruhlar tashkil etildi. Inklyuziv maktablarga kadrlarni tayyorlash uchun oliy ta'limda "Maxsus pedagogika", "Maxsus psixologiya" va "Maxsus metodika" kurslari kiritildi. Modellar integratsiya: birlashtirilgan integratsiya - integratsiya bunda psixofizik va nutqiy rivojlanish darajasiga ega, yosh normasiga mos keladigan yoki 1-2 yoshli bolalar ommaviy guruhlarda tarbiyalanadilar (sinflar, maxsus guruh o'qituvchidefektologidan doimiy tuzatuvchi yordam oladi) (sinf); qisman integratsiya - integratsiya bunda ta'lim standartini hali o'z tengdoshlari bilan teng darajada o'zlashtira olmaydigan bolalar, kunning faqat bir qismini to'kishadi. (masalan, uning ikkinchi yarmiga) ommaviy guruhlariga bo'linadi (sinflar) 1-2 kishi; vaqtinchalik integratsiya - integratsiya, unda maxsus guruhning barcha o'quvchilari (sinf) psixofizik va nutqning rivojlanish

darajasidan qat'i nazar, ular boshqa bolalar bilan har oyda kamida 2 marotaba birlashib, har xil tarbiyaviy tadbirlarni amalga oshiradilar; to'liq integratsiya psixofizik va nutqning rivojlanish darajasi bo'yicha yosh normasiga mos keladigan va sog'lom tengdoshlari bilan birgalikdagi mashg'ulotlarga psixologik tayyor bolalar uchun samarali bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muminova M. "Inklyuziv ta'lim" Toshkent 2019y
2. Qodirova "Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari" Chirchiq 2022y
3. I.Madatov, Inklyuziv ta'lim, Toshkent – "Best-Publish" 2024
4. Shomahmudova "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma, Toshkent 2011y